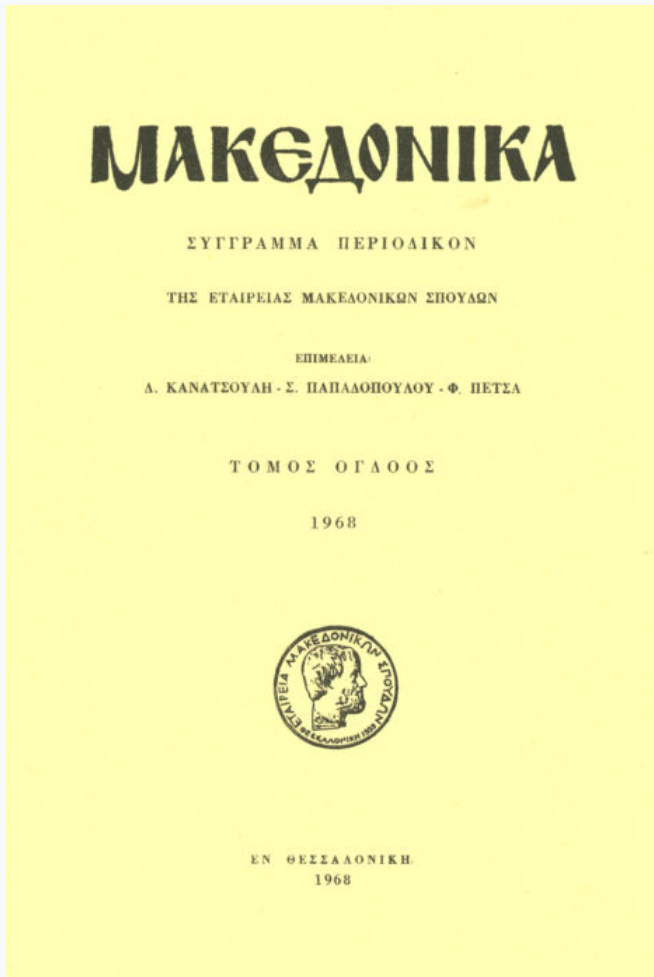

Μακεδονικά

Τόμ. 8, Αρ. 1 (1968)

Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, Αρχιεπισκόπου
Θεσσαλονίκης, τα λειτουργικά συγγράμματα τ. Ι
Ευχαί και ύμνοι

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.323](https://doi.org/10.12681/makedonika.323)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (1968). Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τα λειτουργικά συγγράμματα τ. Ι Ευχαί και ύμνοι. *Μακεδονικά*, 8(1), 421–422. <https://doi.org/10.12681/makedonika.323>

δύο κώδικες τους οποίους βρήκε στο 'Ιστορικό 'Αρχείο Μακεδονίας της 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και οι οποίοι αναφέρονται στη μητρόπολη Πελαγονίας. 'Ο σ. δημοσιεύει ένα τμήμα από τα ανέκδοτα ακόμη Πρακτικά της Δημογεροντίας καθώς και ιδιόχειρο του μητροπολίτη Πελαγονίας 'Ιωακείμ 'Επαρχιακό Κανονισμό των 'Ιδρυμάτων του Μοναστηρίου. 'Εξ άλλου δέν παραλείπει να αναδημοσιεύσει δσα έγραψε τότε ο ξένος τύπος σχετικά με την κατάσταση στη Μακεδονία (σ. 100 - 115).

Είς τό τέλος του έργου του κ. Γερομιχαλού παρατίθενται διάφοροι λεπτομερείς στατιστικοί πίνακες από τους οποίους παρουσιάζεται τόσο η πλουσιώτατη εκπαιδευτική και μορφωτική δραστηριότητα των 'Ελλήνων στο Μοναστήρι, όσο και τα άποροπαια έγκλήματα του Βουλγαρικού Κομιτάτου κατά τα έτη 1903 - 1908 (σ. 115 - 118).

Τέλος, ό σ. ευχεται στο τέλος του προλόγου του (σ. 4), όπως η μελέτη του για τον μητροπολίτη Πελαγονίας 'Ιωακείμ Φορόπουλο άποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση και «εὐλαβές μνημόσυνον εις πάντας εκείνους, οίτινες έθυσίασθησαν διά να ζήσωμεν ήμείς ελεύθεροι».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

Ίωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τά λειτουργικά συγγράμματα, τ. Ι, Εὐχαί και ύμνοι, Θεσσαλονίκη 1968, 8ον, σελ. κδ' + 280. [Έκδοσις 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, 'Επιστημονικά Πραγματεία, Σειρά φιλολογική και θεολογική, άριθμ. 10].

'Ο κ. Φουντούλης είναι έντεταλμένος ύφηγητής της Θεολογικής Σχολής του 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. 'Εξ άλλου είναι γνωστός στο θεολογικό και φιλολογικό κόσμο από τά πολλά του δημοσιεύματα, τά όποια αναφέρονται στον κλάδο των λειτουργικών σπουδών. 'Ο ζήλος του σ. για τίς λειτουργικές μελέτες, χρονολογείται από τά φοιτητικά θρανία με τό δάσκαλό του κ. Π. Ν. Τρεμπέλα, στον όποιο κά άφιερώνει την εργασία του. 'Αργότερα, συμπληρώνει την ειδίκευσή του (Βέλγιο - Γαλλία - Δ. Γερμανία και 'Ιταλία) χρησιμοποιώντας ό,τι καλύτερο έχει να επιδείξει ή Δ. Εύρώπη στον κλάδο της λειτουργικής, ιδίως στα θέματα της όνομαζομένης «λειτουργικής κινήσεως».

'Ο 'Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Συμεών (+ 1429) διακρίθηκε ως συγγραφέυς δογματικών και λειτουργικών έργων. Είναι, άλλωστε, ό τελευταίος σπουδαίος έρμηνευτής των ίερών άκολουθιών και ό συντάκτης έκκλησιαστικών ευχών και ύμνων του Βυζαντίου. Είναι όμως γνωστός και ως λειτουργικός μεταρρυθμιστής.

'Ο κ. Φουντούλης ήταν ό ένδεδειγμένος για μία τέτοια σοβαρή εργασία. 'Η πείρα του στα προβλήματα της λειτουργικής στάθηκε πολύτιμος σύμβουλος στην παρουσίαση του έργου του 'Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεών. Τό 1966 τό 'Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου της 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών εξέδωσε την διατριβή του ως ύφηγητού¹. Στη διατριβή του εκείνη ό σ. ύποσχέθηκε (σ. 27, σημ. 1) να δώσει άργότερα στο φώς της δημοσιότητας τά ανέκδοτα λειτουργικά έργα του Συμεών. Τό σημερινό λοιπόν έργο του κ. Φουντούλη είναι μία έκπλήρωση της ύποσχέσεώς του εκείνης, την όποια

1. Ι. Μ. Φουντούλη, Τό λειτουργικόν έργον Συμεών του Θεσσαλονίκης (Συμβολή εις την θεωρίαν της θείας λατρείας), 'Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 'Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, άριθμ. 84, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 180 + 3 φωτογραφίες κωδίκων. Βλ. κριτική του Γ. Ι. Μαντζαρίδη, στο περιοδικό «'Ελληνικά» 2 (1967) 458 - 460.

πραγματοποιεί με επιτυχία, αφού δημοσιεύει ανέκδοτα έργα με εισαγωγή και σχόλια σε κριτική έκδοση, σύμφωνα με τὰ 14 ανέκδοτα χειρόγραφα καὶ 3 ἐκδόσεις σχετικῶν ἔργων τοῦ Συμεῶν, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν σήμερα (βλ. σ. ιβ' - κα').

Ὁ πρῶτος τόμος τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Συμεῶν, ἐκτός ἀπὸ τὴν εισαγωγή (σ. ζ' - κδ'), διαίρεται ἀπὸ τὸν σ. σὲ δύο μέρη : α) Τίς εὐχῆς (σ. 1-72) καὶ β) τοὺς ὕμνους (σ. 75-266). Στὸ πρῶτο μέρος παρουσιάζει ὁ σ. 26 διάφορες εὐχῆς (σ. 1 - 69) καὶ μία ἀμφισβητούμενη πρόκειται περὶ τῶν «αἰτήσεων τῶν λεγομένων ἐν λιτανείῳ» (σ. 70 - 71). Στὸ δεύτερο μέρος, στοὺς ὕμνους, παρουσιάζει : 42 στιχηρὰ (σ. 75 -118), 8 δοξαστικά (σ. 119 - 122), 8 ἱαμβικά θεοτοκία (σ. 123 - 127), 21 καθίσματα (σ. 129 - 137), 4 κοντάκια καὶ οἴκους (σ. 139 - 141) καὶ ἓνα ἀμφισβητούμενο (σ. 141 - 142), 28 κανόνες (σ. 143 - 261) καὶ 12 ἑξαποστειλάρια (σ. 263 - 266). Στὸ τέλος τοῦ ἔργου ὁ σ. παραθέτει δύο χρησίμους πίνακες : στὸν πρῶτο παρουσιάζει τίς εὐχῆς «καθ' ὕλην» (σ. 267 - 268) καὶ στὸ δεύτερο τοὺς ὕμνους κατὰ τὴν ἑορτολογικὴ καὶ λειτουργικὴ τους σειρά (σ. 269 - 273).

Πολλὰ πλὴ σπουδαῖότητα παρουσιάζουν τὰ ἔργα τοῦ Συμεῶν καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Φουντούλης :

1. *Ἐπιστημονική* : Διότι παρουσιάζουν μία ἀγνωστὴ μέχρι σήμερα πτυχὴ τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος ἐνὸς βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως καὶ καταδεικνύουν τὴν ἰδιαίτερα σημαντικὴ συμβολὴ του στὴ βυζαντινὴ λειτουργικὴ γραμματεία. Οἱ εὐχῆς καὶ οἱ ὕμνοι τὸν παρουσιάζουν ἐφάμιλλο πρὸς τοὺς μεγάλους βυζαντινοὺς συγγραφεῖς τοῦ εἶδους του, ὄχι μόνον γιὰ τὴ σημαντικὴ ἔκταση τῶν ἔργων του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ποιότητα καὶ τὸ θεολογικὸ τους βάθος. Ἐτσι μὲ τὰ ἀνέκδοτα μέχρι τώρα συγγράμματά του ὁ Συμεῶν παίρνει τὴ θέση ποῦ τοῦ ἀνήκει μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν λειτουργικῶν συγγραφέων, τῶν ὑμνογράφων καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν διαρρυθμιστῶν τῆς ὀρθοδόξου λατρείας.

2. *Ἱστορικὴ καὶ τοπικὴ* : Μὲ τὴ δημοσίευση τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Συμεῶν, προβάλλεται ἡ μορφή ἐνὸς λόγιου καὶ λαμπροῦ ἱεράρχη τῆς Θεσσαλονίκης, ἱεράρχη ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ παραβληθῆ πρὸς τοὺς ἄλλους μεγάλους ἱεράρχες τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης, σὺν τὸν Εὐστάθιο, τὸν Νεῖλο Καβάσιλα καὶ Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ. Ἄλλωστε πολλὰς εὐχῆς ποῦ συντάξε, ἀναφέρονται στὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του, π.χ. σὲ ἐπιδρομὲς, σὲ «λιμοὺς», σὲ «λοιμοὺς», σὲ θεομηνίες κ.λ.π. Ἄλλες εὐχῆς ἀναφέρονται σὲ γιορτὲς καὶ σὲ πανηγύρεις ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς Ἀχειροποιήτου. Ἄλλες πάλι σὲ λιτανεῖες ποῦ ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν πόλη αὐτὴ, σὺν τὴ λιτανεῖα τῶν Βαΐων, τοῦ Ἐδαγγελισμοῦ, τῆς Ἰνδίκτου κ.λ.π. Ἰδιαίτερα σημαντικὴ εἶναι ἡ «ὕπερ τῶν βασιλέων» εὐχὴ στὴν ὁποία γίνεται σαφὴς ἀναφορὰ στὸ πολιτικὸ σχῆμα πρὶν ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Θεσσαλονίκης στοὺς Βενετοὺς (σ. 18 - 20). Ἄλλωστε σὲ πολλὰς εὐχῆς διεκτραγωδεῖται ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κατάπτωση τῆς πόλεως, ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἐσωτερικὴ γενικὰ κατάστασή της. Ὑμνοὶ τοῦ Συμεῶν ἀναφέρονται σὲ τοπικοὺς ἁγίους, ὅπως στὸν ἅγιο Δημήτριο, τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ κ.ά.

3. *Πρακτικὴ* : Διότι οἱ εὐχῆς καὶ οἱ ὕμνοι τοῦ Συμεῶν μποροῦν νὰ πλουτίσουν τίς ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ νὰ συμπληρώσουν διάφορες ἑλλείψεις μὲ νέα πρωτότυπα κείμενα ἀγνωστα μέχρι σήμερα.

Ὁ δεύτερος τόμος τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Συμεῶν, ποῦ μένει νὰ παρουσιάσῃ ὁ κ. Φουντούλης, θὰ περιέχῃ τὰ ἔργα τοῦ Συμεῶν ποῦ ἀναφέρονται στὸ λεγόμενο : «*Τυπικὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης*».